

بہ نام خدا

دانشگاه یزد
دانشکده علوم اجتماعی
گروه جامعه‌شناسی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
جامعه‌شناسی

مطالعه تطبیقی میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان
دانشگاه یزد و دانشگاه اصفهان

استاد راهنما:
دکتر سید علیرضا افشانی

استاد مشاور:
دکتر مهربان پارسامهر

پژوهش و نگارش:
محمد نوریان نجف آبادی

مهر ۱۳۸۹

تقدیم به
روح پر فتوح دانشجویان شهید ایران زمین

سپاس نامه

زیبایی همان تشکری است که از استادان و آموزگاران دلسوز به عمل آورده می شود که زبان از بیان آن قاصر است و بی هیچ گونه مبالغه‌ای از دسترس و حتی از تصور ما بسیار دور و نامحسوس است و تنها می توان در یک جمله خلاصه نمود که: برای اهل هنر چه پاداشی شایسته تر از توفیق معنوی است. و در این پایان توفیق استادان محترم به ویژه استاد دکتر سید علیرضا افشانی را از خدای متعال خواستارم. و نیز از مساعدت‌های استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر مهربان پارسامهر، نهایت سپاس و قدردانی را به عمل آورم. همچنین بر خود واجب می‌دانم از اساتید محترم آقای دکتر اکبر زارع شاه‌آبادی و دکتر اکبر غفوری که داوری رساله اینجانب را نیز بر عهده داشتند و نکات ارزشمندی در جهت غنای کیفی آن مطرح کردند بسیار سپاسگزارم همچنین از اساتید محترم دانشکده علوم اجتماعی تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین بر خود لازم می‌دانم از دوستان و دانشجویانی عزیز که در مراحل انجام این تحقیق مرا یاری و همدلی نمودند آقایان محمد حیدری، میلاد صالحی، علی درستکار، رسول زارع، داوود شگری، کیومرث کریمی، محمود حیدری، مهدی و مظاهر اقبالی، محسن عرب نجف آبادی، محمد حسین حیدری، علی محمدی‌کیا، محسن طاهری دمنه، محمد عمادی، ولی الله نصیری، مهدی غفوری، الیار کاوسیان، حمیدرضا نفر، حمیدرضا طوسی و خانم‌ها راضیه ذاکری، سمیه شفیعی حسن آبادی، عظیمه بهزادزاده، زهرا عباسیان، سهیلا فرغی و مریم منتظری سپاسگزاری نمایم.

در پایان از **پدرم**؛ که دنیایی از مهر و صفاست، او که با محبت، پدری را در حق من تمام کرد و **مادرم**؛ الهه عشق و صبوری و ایثار، او که سوخت تا مرا ساخت. بوسه بر دستان پرمهرشان می‌زنم و سلامتی آنها را از یگانه هستی خواستارم که زحمات فراوانی برای این حقیر کشیده‌اند و نگرانی‌هایشان را همیشه حس کرده‌ام سپاسگزاری می‌نمایم.

همچنین از خواهرم اعظم نوریان، و برادرانم عباسعلی، رضا، اصغر، اکبر و مهدی نوریان بخاطر حمایت‌های بی‌دریغشان تا این پژوهش به پایان برسد، سپاسگزاری می‌کنم.

چکیده

در دو دهه اخیر سرمایه اجتماعی در اشکال گوناگونش به عنوان یکی از کانونی‌ترین مفاهیم در علوم اجتماعی ظهور و بروز یافته است. این پژوهش با هدف سنجش میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد و اصفهان به بررسی رابطه بین متغیرهای اجتماعی مختلفی نظیر سن، جنس، رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، میزان دینداری و میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی با میزان سرمایه اجتماعی پرداخته است. این تحقیق از نوع پیمایش بوده که طی آن ۶۱۵ نفر از دانشجویان مورد مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب انتخاب و در بین آنان پرسشنامه توزیع گردید. با توجه به پراکندگی متغیر اصلی تحقیق در پیش‌آزمون انجام شده در بین دانشجویان این دو دانشگاه و سطح اطمینان ۹۵ درصد، حجم نمونه بوسیله فرمول کوکران برای دانشجویان دانشگاه یزد ۳۷۰ نفر و برای دانشجویان دانشگاه اصفهان ۲۴۵ نفر محاسبه شد. همچنین به کمک نرم افزار SPSS داده‌های جمع‌آوری شده مورد تجزیه تحلیل قرار گرفت. یافته‌های تحقیق بیانگر این است که میانگین میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد بیشتر از دانشجویان دانشگاه اصفهان است. همچنین بین میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان به لحاظ جنس، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و وضعیت اشتغال از یک سو و بین متغیرهای سن، میزان دینداری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان استفاده از رسانه‌های جمعی با میزان سرمایه اجتماعی از سوی دیگر رابطه معناداری وجود دارد. در حالی که بین افراد مجرد و متأهل از این نظر، تفاوتی وجود ندارد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، دینداری، وسایل ارتباط جمعی و دانشجویان.

فهرست مطالب

فصل اول کلیات تحقیق

۱-۱	مقدمه	۲
۲-۱	بیان مسئله	۴
۳-۱	اهمیت و ضرورت تحقیق	۷
۴-۱	اهداف تحقیق	۱۰
۵-۱	کاربرد نتایج	۱۱
۶-۱	تعریف مفاهیم	۱۲
۷-۱	توصیف دانشگاه	۱۲
۱-۷-۱	دانشگاه یزد	۱۲
۲-۷-۱	دانشگاه اصفهان	۱۳
۸-۱	تاریخچه موضوع مورد بررسی	۱۴

فصل دوم: ادبیات تحقیق

۱-۲	مقدمه	۱۸
۲-۲	تحقیقات پیشین	۱۸
۱-۲-۲	تحقیقات خارجی	۱۸
۲-۲-۲	تحقیقات داخلی	۲۳
۳-۲-۲	نقد تحقیقات	۲۸
۳-۲	اشکال سرمایه از دیدگاه بانک جهانی	۲۹
۴-۲	اشکال سرمایه از دیدگاه بوردیو	۲۹
۵-۲	سرمایه اجتماعی چیست؟	۳۰
۶-۲	ابعاد سرمایه اجتماعی	۳۳

- ۳۶..... ۷-۲ کارکردهای سرمایه اجتماعی
- ۳۶..... ۱-۷-۲ کارکردهای مثبت
- ۳۷..... ۲-۷-۲ کارکردهای منفی
- ۳۸..... ۸-۲ رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی
- ۴۱..... ۹-۲ سرمایه اجتماعی در جهان پسامدرن
- ۴۴..... ۱۰-۲ تئوری‌های سرمایه اجتماعی
- ۴۴..... ۱-۱۰-۲ تئوری پیوندهای ضعیف
- ۴۴..... ۲-۱۰-۲ تئوری شکاف ساختاری
- ۴۶..... ۳-۱۰-۲ تئوری منابع اجتماعی
- ۴۶..... ۱۱-۲ رویکردهای مختلف به سرمایه اجتماعی
- ۴۸..... ۱-۱۱-۲ صاحب نظران کلاسیک سرمایه اجتماعی
- ۴۸..... ۲-۱۱-۲ صاحب نظران معاصر سرمایه اجتماعی
- ۴۸..... ۱-۲-۱۱-۲ پی‌یر بوردیو
- ۵۰..... ۲-۲-۱۱-۲ جیمز کلن
- ۵۵..... ۳-۲-۱۱-۲ رابرت پاتنام
- ۵۸..... ۴-۲-۱۱-۲ فرانسیس فوکویاما
- ۶۰..... ۵-۲-۱۱-۲ آلهانرو پورتس
- ۶۲..... ۶-۲-۱۱-۲ اسونسن واسونسن
- ۶۵..... ۷-۲-۱۱-۲ گلن لوری
- ۶۷..... ۸-۲-۱۱-۲ استون و هیوز
- ۶۸..... ۹-۲-۱۱-۲ نان لین
- ۷۰..... ۱۰-۲-۱۱-۲ باس
- ۷۰..... ۱۱-۲-۱۱-۲ پاکستون
- ۷۱..... ۱۲-۲-۱۱-۲ چلی

۷۳.....	۱۲-۲ چارچوب نظری تحقیق.....
۷۸.....	۱۳-۲ فرضیات تحقیق.....
۷۹.....	۱۴-۲ مدل نظری.....

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

۸۱.....	۱-۳ مقدمه.....
۸۱.....	۲-۳ روش تحقیق.....
۸۲.....	۳-۳ جامعه آماری.....
۸۳.....	۴-۳ شیوه نمونه‌گیری.....
۸۴.....	۵-۳ حجم نمونه.....
۸۶.....	۶-۳ ابزار گردآوری داده‌ها.....
۸۶.....	۷-۳ اعتبار پایایی.....
۸۷.....	۸-۳ تعریف نظری و عملیاتی متغیرها.....
۸۷.....	۱-۹-۳ سن.....
۸۸.....	۲-۹-۳ جنس.....
۸۸.....	۳-۹-۳ وضعیت تأهل.....
۸۹.....	۴-۹-۳ پایگاه اقتصادی-اجتماعی.....
۹۱.....	۵-۹-۳ دینداری.....
۹۸.....	۶-۹-۳ میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی.....
۹۹.....	۸-۹-۳ میزان سرمایه اجتماعی.....
۱۰۴.....	۹-۹-۳ سرمایه اجتماعی.....
۱۱۵.....	۱۰-۳ تکنیک‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

- ۱-۴ مقدمه..... ۱۱۷
- ۴ - ۲ یافته‌های توصیفی..... ۱۱۸
- ۴-۲-۱ محل تحصیل..... ۱۱۸
- ۴-۲-۲ جنس..... ۱۱۹
- ۴-۲-۳ وضعیت تأهل..... ۱۲۰
- ۴-۲-۴ وضعیت اشتغال..... ۱۲۱
- ۴-۲-۵ سن..... ۱۲۲
- ۴-۲-۶ رشته تحصیلی..... ۱۲۳
- ۴-۲-۷ مقطع تحصیلی..... ۱۲۶
- ۴-۲-۸ پایگاه اقتصادی - اجتماعی..... ۱۲۹
- ۴-۲-۹ میزان استفاده از رسانه‌های جمعی..... ۱۳۰
- ۴-۲-۱۰ میزان دینداری..... ۱۳۱
- ۴-۲-۱۱ میزان اعتماد اجتماعی..... ۱۳۲
- ۴-۲-۱۲ میزان شبکه اجتماعی..... ۱۳۳
- ۴-۲-۱۳ میزان عمل به هنجارهای اجتماعی..... ۱۳۴
- ۴-۲-۱۴ میزان سرمایه اجتماعی..... ۱۳۵
- ۴-۳ تحلیل استنباطی یافته‌ها..... ۱۳۶
- ۴-۳-۱ میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه‌های یزد و اصفهان..... ۱۳۶
- ۴-۳-۲ مقایسه سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد و دانشگاه اصفهان..... ۱۳۷
- ۴-۳-۳ جنس و سرمایه اجتماعی..... ۱۳۸
- ۴-۳-۴ تأهل و سرمایه اجتماعی..... ۱۴۱
- ۴-۳-۵ وضعیت اشتغال و سرمایه اجتماعی..... ۱۴۳

۱۴۶.....	۶-۳-۴ رشته تحصیلی و سرمایه اجتماعی
۱۵۰.....	۷-۳-۴ مقطع تحصیلی و سرمایه اجتماعی
۱۵۳.....	۸-۳-۴ سن و سرمایه اجتماعی
۱۵۴.....	۹-۳-۴ سال ورود و سرمایه اجتماعی
۱۵۵.....	۱۰-۳-۴ دینداری و سرمایه اجتماعی
۱۵۷.....	۱۱-۳-۴ رسانه‌های جمعی و سرمایه اجتماعی
۱۵۸.....	۱۲-۳-۴ پایگاه اقتصادی - اجتماعی و سرمایه اجتماعی
۱۵۹.....	۱۳-۳-۴ رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر میزان سرمایه اجتماعی
۱۶۴.....	۱۴-۳-۴ تحلیل مسیر

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۱۶۶.....	۱-۵ مقدمه
۱۶۶.....	۲-۵ خلاصه یافته‌ها
۱۶۸.....	۳-۵ بحث و نتیجه‌گیری
۱۷۳.....	۴-۵ پیشنهادات
۱۷۳.....	۱-۴-۵ پیشنهادات پژوهشی
۱۷۴.....	۲-۴-۵ پیشنهادات اجرایی
۱۷۷.....	منابع و مأخذ
۱۹۳.....	ضمائم

فهرست جداول

- جدول ۱-۲ تعاریف سرمایه اجتماعی.....۳۱
- جدول ۲-۲ چهار رویکرد به سرمایه اجتماعی.....۴۱
- جدول ۳-۲ چارچوب نظری تحقیق.....۷۸
- جدول ۱-۳ آمار دانشجویان یزد به تفکیک جنس و مقطع تحصیلی در سال تحصیلی ۸۸-۸۹.....۸۲
- جدول ۲-۳ آمار دانشجویان اصفهان به تفکیک جنس و مقطع تحصیلی در سال تحصیلی ۸۸-۸۹.....۸۳
- جدول ۳-۳ جزای تشکیل دهنده فرمول کوکران.....۸۵
- جدول ۴-۳ متغیرهای اصلی تحقیق و سطوح سنجش آن‌ها.....۸۷
- جدول ۵-۳ دامنه امتیازات متغیر پایگاه اقتصادی و اجتماعی.....۹۱
- جدول ۶-۳ دامنه امتیازات متغیر میزان دینداری.....۹۷
- جدول ۷-۳ دامنه امتیازات متغیر میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی.....۹۸
- جدول ۸-۳ ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی.....۱۱۴
- جدول ۹-۳ دامنه امتیازات متغیر میزان سرمایه اجتماعی.....۱۱۵
- جدول ۱-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب محل تحصیل.....۱۱۸
- جدول ۲-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس.....۱۱۹
- جدول ۳-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل.....۱۲۰
- جدول ۴-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال.....۱۲۰
- جدول ۵-۴ آماره‌های مربوط به سن پاسخگویان.....۱۲۲
- جدول ۶-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب رشته تحصیلی.....۱۲۳
- جدول ۷-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه یزد بر حسب رشته تحصیلی.....۱۲۴
- جدول ۸-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه اصفهان بر حسب رشته تحصیلی.....۱۲۵
- جدول ۹-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مقطع تحصیلی.....۱۲۶
- جدول ۱۰-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه یزد بر حسب مقطع تحصیلی.....۱۲۷
- جدول ۱۱-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه اصفهان بر حسب مقطع تحصیلی.....۱۲۸

- جدول ۴-۱۲ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پایگاه اقتصادی- اجتماعی.....۱۲۹
- جدول ۴-۱۳ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی.....۱۳۰
- جدول ۴-۱۴ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب میزان دینداری.....۱۳۱
- جدول ۴-۱۵ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب میزان اعتماد اجتماعی.....۱۳۲
- جدول ۴-۱۶ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب شبکه اجتماعی.....۱۳۳
- جدول ۴-۱۷ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان عمل به هنجارهای اجتماعی.....۱۳۴
- جدول ۴-۱۸ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان سرمایه اجتماعی.....۱۳۵
- جدول ۴-۱۹ آزمون تی تک نمونه‌ای برای سنجش سرمایه اجتماعی دانشجویان.....۱۳۶
- جدول ۴-۲۰ آزمون تی برای مقایسه سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه یزد و اصفهان.....۱۳۷
- جدول ۴-۲۱ آزمون تی برای مقایسه میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان مرد و زن.....۱۳۸
- جدول ۴-۲۲ آزمون تی برای میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان مرد و زن دانشگاه یزد.....۱۴۰
- جدول ۴-۲۳ آزمون تی برای مقایسه سرمایه اجتماعی دانشجویان مرد و زن دانشگاه اصفهان.....۱۴۰
- جدول ۴-۲۴ آزمون تی برای مقایسه میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان مجرد و متأهل.....۱۴۱
- جدول ۴-۲۵ آزمون تی برای میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان مجرد و متأهل یزد.....۱۴۲
- جدول ۴-۲۶ آزمون تی برای میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان مجرد و متأهل اصفهان.....۱۴۳
- جدول ۴-۲۷ آزمون تی برای مقایسه میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان شاغل و غیر شاغل.....۱۴۴
- جدول ۴-۲۸ آزمون تی برای میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان یزد بر حسب شاغل و غیر شاغل.....۱۴۵
- جدول ۴-۲۹ آزمون تی برای مقایسه میانگین سرمایه اجتماعی دانشجویان اصفهان بر حسب شاغل و غیر شاغل.....۱۴۵
- جدول ۴-۳۰ خروجی آزمون تحلیل واریانس برای رابطه رشته تحصیلی با سرمایه اجتماعی.....۱۴۶
- جدول ۴-۳۱ آماره میانگین آزمون تعقیبی توکی برای مقایسه رشته تحصیلی با میزان سرمایه اجتماعی.....۱۴۷
- جدول ۴-۳۲ تحلیل واریانس برای میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب رشته تحصیلی در دانشگاه یزد.....۱۴۹
- جدول ۴-۳۳ تحلیل واریانس برای سرمایه اجتماعی بر حسب رشته تحصیلی در دانشگاه اصفهان.....۱۴۹
- جدول ۴-۳۴ آماره میانگین آزمون تعقیبی توکی برای مقایسه رشته تحصیلی با سرمایه اجتماعی.....۱۵۰
- جدول ۴-۳۵ آزمون تحلیل واریانس برای رابطه مقطع تحصیلی با سرمایه اجتماعی.....۱۵۱

- جدول ۴-۳۶ آماره میانگین تعقیبی توکی برای مقایسه مقطع تحصیلی با سرمایه اجتماعی..... ۱۵۱
- جدول ۴-۳۷ تحلیل واریانس برای سرمایه اجتماعی بر حسب مقطع تحصیلی در دانشگاه یزد..... ۱۵۲
- جدول ۴-۳۸ تحلیل واریانس برای سرمایه اجتماعی بر حسب مقطع تحصیلی در دانشگاه اصفهان..... ۱۵۳
- جدول ۴-۳۹ ضریب همبستگی سن با سرمایه اجتماعی..... ۱۵۴
- جدول ۴-۴۰ ضریب همبستگی سال ورود با سرمایه اجتماعی ۱۵۵
- جدول ۴-۴۱ ضریب همبستگی دینداری با سرمایه اجتماعی ۱۵۶
- جدول ۴-۴۲ ضریب همبستگی استفاده از وسایل ارتباط جمعی با سرمایه اجتماعی..... ۱۵۷
- جدول ۴-۴۳ خروجی ضریب همبستگی برای رابطه متغیر پایگاه با سرمایه اجتماعی ۱۵۸
- جدول ۴-۴۴ رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی دانشجویان یزد..... ۱۵۷
- جدول ۴-۴۵ اثرات مستقیم و غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی دانشجویان یزد..... ۱۵۷
- جدول ۴-۴۶ رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی دانشجویان اصفهان..... ۱۵۹
- جدول ۴-۴۷ اثرات مستقیم و غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی دانشجویان اصفهان..... ۱۵۹
- جدول ۴-۴۸ رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی کل..... ۱۶۰
- جدول ۴-۴۹ اثرات مستقیم و غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی کل..... ۱۶۱

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲ عامل تأثیر گذار بر سرمایه اجتماعی از دیدگاه بوردیو..... ۵۰
- نمودار ۲-۲ شبکه بدون بستگی الف و شبکه با بستگی ب..... ۵۳
- نمودار ۳-۲ عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی از دیدگاه کلمن..... ۵۵
- نمودار ۴-۲ عوامل مؤثر بر تخریب سرمایه اجتماعی از دیدگاه پاتنام..... ۵۷
- نمودار ۵-۲ عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی از دیدگاه فوکویاما..... ۶۰
- نمودار ۶-۲ مدل عمومی برای ایجاد و تخریب سرمایه اجتماعی توسط اسونسن..... ۶۴
- نمودار ۷-۲ عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی از دیدگاه استون و هیوز..... ۶۷
- نمودار ۸-۲ الگوی تحلیلی علل و پیامدهای انزوای اجتماعی از نظر چلبی..... ۷۲
- نمودار ۹-۲ مدل نظری..... ۷۹
- جدول ۱-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب محل تحصیل..... ۱۱۸
- جدول ۲-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس..... ۱۱۹
- جدول ۳-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل..... ۱۲۰
- جدول ۴-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال..... ۱۲۰
- جدول ۵-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۲۳
- جدول ۶-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه یزد بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۲۴
- جدول ۷-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه اصفهان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۲۵
- جدول ۸-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مقطع تحصیلی..... ۱۲۶
- جدول ۹-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه یزد بر حسب مقطع تحصیلی..... ۱۲۷
- جدول ۱۰-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان دانشگاه اصفهان بر حسب مقطع تحصیلی..... ۱۲۸
- جدول ۱۱-۴ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پایگاه اقتصادی- اجتماعی..... ۱۲۹
- جدول ۱۲-۴ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی..... ۱۳۰
- جدول ۱۳-۴ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب میزان دینداری..... ۱۳۱
- جدول ۱۴-۴ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب میزان اعتماد اجتماعی..... ۱۳۲

- جدول ۴-۱۵ توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب شبکه اجتماعی.....۱۳۳
- جدول ۴-۱۶ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان عمل به هنجارهای اجتماعی.....۱۳۴
- جدول ۴-۱۷ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان سرمایه اجتماعی.....۱۳۵
- جدول ۴-۱۸ آزمون تی تک نمونه‌ای برای سنجش سرمایه اجتماعی دانشجویان.....۱۳۶
- نمودار ۴-۱۹ مقایسه میزان سرمایه اجتماعی دانشگاه یزد و اصفهان۱۳۸
- نمودار ۴-۲۰ مقایسه میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان مرد و زن۱۳۹
- نمودار ۴-۲۱ مقایسه میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان مجرد و متأهل۱۴۲
- نمودار ۴-۲۲ مقایسه میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان شاغل و غیر شاغل.....۱۴۴
- نمودار ۴-۲۳ مقایسه میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان بر حسب رشته تحصیلی شان.....۱۴۸
- نمودار ۴-۲۴ مقایسه میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی شان.....۱۵۲
- نمودار ۴-۲۵ تحلیل مسیر۱۶۴

فصل اول
کلیات تحقیق

۱- مقدمه

در دو دهه اخیر سرمایه اجتماعی^۱ در اشکال گوناگونش به عنوان یکی از کانونی‌ترین مفاهیم در علوم اجتماعی ظهور و بروز یافته است. به مثابه یک چهارچوب مفهومی و ابزار تحلیلی هرچند شور و شوق زیادی در میان صاحب‌نظران و پژوهشگران ایجاد نموده، لیکن نگرش‌ها، دیدگاه‌ها و انتظارات گوناگونی را نیز دامن زده است. افزایش حجم قابل توجه پژوهش‌ها در این حوزه بیانگر اهمیت و جایگاه سرمایه اجتماعی است. همچنین بسیاری از محققین سرمایه اجتماعی را ماده خام جامعه مدنی دانسته‌اند. از طرف دیگر سرمایه اجتماعی موضوعی قدیمی است که از ادبیات جدیدی برخوردار است. به بیانی دیگر سرمایه اجتماعی واژه‌ای است که به تازگی وارد حوزه علوم اجتماعی گردیده است. در زمینه بررسی روند و یافتن علت و عوامل تاثیرگذار بر آن، مطالعات وسیعی توسط صاحب‌نظران و دانشمندان علوم مختلف، از جمله نظریه‌پردازانی همچون پیربورديو^۲، جیمز کلمن^۳، رابرت پاتنام^۴ و فرانسیس فوکویاما^۵ صورت گرفته است.

مفهوم سرمایه اجتماعی یک مفهوم فرا رشته‌ای است که اخیراً مورد توجه بسیاری از شاخه‌های علوم انسانی قرار گرفته است. این مفهوم در واقع پل ارتباطی مهمی بین اقتصاد، جامعه‌شناسی و علوم سیاسی خواهد بود تا با نگرشی جدیدتر به بررسی ارزش‌های اجتماعی، مخصوصاً ارزش ارتباطات مردمی برای دستیابی به اهداف مشترک کلان پردازد (فیلد، ۱۳۸۵: ۱۲-۱۱).

سرمایه اجتماعی به روابط اجتماعی^۶، که باعث تسهیل مبادلات و به تبع آن کسب سود و پرداخت هزینه کمتر توجه دارد. سرمایه اجتماعی ناظر بر بازگشت دوباره اخلاق و مضامینی مانند اعتماد^۷، مشارکت^۸، همکاری، پیوند اجتماعی^۹ به جامعه است که همه بیانگر توجه دوباره به این موضوع است. نظریه سرمایه اجتماعی در حقیقت در یک جمله ساده خلاصه شده: «روابط مهم است». یعنی انسان‌ها با ایجاد ارتباط با همدیگر و تلاش برای حفظ و تداوم آن، قادر خواهند بود با همدیگر کار کرده و به اهدافی دست یابند که اگر به تنهایی کار می‌کردند یا موفق نمی‌شدند و یا به سختی به موفقیت می‌رسیدند و این بدین

1- Social Capital

2- Bourdieu

3- Coleman

4- Putnam

5- Fukuyama

6- Social connections

7- Trust

8- Participation

9- Social union

معنی است که هرچه مردم بیشتری را بشناسیم و با آنان در بینش و نگاه مشترک باشیم در سرمایه اجتماعی ثروتمندتر هستیم (فیلد، ۱۳۸۵: ۱).

سرمایه اجتماعی، که به معنای وجوه گوناگون سازمان اجتماعی برای بهبود کارایی جامعه است، به طور کلی بر روابط میان انسان‌ها تمرکز دارد. روابطی که در تمام لحظات زندگی روزمره و در طول عمر انسان‌ها، جریان دارد و رفتار و نگرش آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به همین لحاظ، سرمایه اجتماعی در هر جایی حاضر است؛ چه در رفتار با نزدیکان و دوستان در خانه و مدرسه، دانشگاه، چه در رفتار با همکاران و آشنایان در محل کار و تحصیل، و چه در رفتار با مردم در جامعه ادبیات سرمایه اجتماعی، تا به حال، علاوه بر طراحی نظری این مفهوم، در پی آن بوده که اهمیت این روابط را از لحاظ تجربی نیز به اثبات رساند (علمی و دیگران، ۱۳۸۴: ۲۴۰).

پژوهش حاضر که به منظور مطالعه تطبیقی^{۱۰} سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد و دانشجویان دانشگاه اصفهان صورت گرفته، در پنج فصل تدوین شده است: فصل اول کلیات تحقیق، شامل بیان مسأله، اهداف، اهمیت و ضرورت تحقیق، کاربرد نتایج، تعریف مفاهیم، توصیف دانشگاه یزد و دانشگاه اصفهان، تاریخچه سرمایه اجتماعی و مفاهیم کلیدی. فصل دوم که مبانی نظری تحقیق است در برگزیده مباحثی نظیر تعاریف سرمایه اجتماعی، شکل‌گیری سرمایه اجتماعی، ابعاد سرمایه اجتماعی و رویکردهای مختلف کلاسیک و معاصر و نظریات مربوط به سرمایه اجتماعی، مروری بر تحقیقات پیشین، چارچوب نظری تحقیق، فرضیات تحقیق و مدل نظری خواهد بود. فصل سوم را روش‌شناسی تحقیق تشکیل می‌دهد که در آن مباحثی نظیر تعریف نظری و عملیاتی متغیرها، روش تحقیق، جامعه آماری، حجم نمونه، روش نمونه‌گیری و اعتبار و پایایی ارائه خواهد شد. فصل چهارم، تجزیه و تحلیل داده‌ها است و در آن یافته‌های توصیفی و تبیینی خواهد آمد، بالاخره فصل پنجم، نتایج، پیشنهادات و محدودیت و مشکلات تحقیق می‌باشد.

¹⁰ - Comparative

۱-۲ بیان مسئله

مفهوم سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم جدید است که در گفتمان علوم اجتماعی و محافل سیاسی معاصر در سطوح مختلف استفاده شده است. در کلی‌ترین سطح، سرمایه اجتماعی بیانگر توصیف ویژگی‌هایی از یک جامعه یا گروه اجتماعی است که ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات متقابل یا مسایل عمومی را افزایش می‌دهد. سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم بحث انگیز و جنجالی است که در حوزه توسعه مطرح شده است. در کشورهای توسعه یافته که روابط اجتماعی آنان بر فرهنگ فردگرایانه بنا شده است، مفهوم سرمایه اجتماعی جزء مفاهیم کلیدی است. در کشورهای توسعه نیافته نیز این مفهوم در حال حاضر به سرعت در حال تبدیل شدن به ابزار تحلیلی در پژوهش‌های جدید توسعه اقتصادی و اجتماعی است. در شرایطی که سرمایه اجتماعی یعنی توانایی استفاده جمعی و توأم با همکاری از منابع برای وظایف عمومی وجود نداشته باشد بعید است که تنها سرمایه مالی و افزایش سرمایه انسانی (از طریق آموزش) بتواند به نتایج مثبتی همچون رشد اقتصادی و کاهش فقر یا مشارکت بیشتر و پاسخگویی نهادهای عمومی منجر شود (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۱۰).

در جامعه امروزی بدون سرمایه اجتماعی، دستیابی به توسعه امکان پذیر نخواهد بود؛ زیرا بدون این سرمایه، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به طور بهینه انجام نخواهد شد. هرچند نمی‌توان توسعه اجتماعی را به لحاظ مفهومی به سرمایه اجتماعی تقلیل معنایی داد، اما بدون تردید می‌توان قضاوت کرد که سرمایه اجتماعی بخش مهمی از فضای مفهوم توسعه اجتماعی را پوشش می‌دهد (قاسمی و دیگران، ۱۳۸۵: ۲۴۴). همچنین وجود سرمایه اجتماعی شرط لازم برای نتیجه بخشی سرمایه‌ها و سیاست‌های اقتصادی است. اما شرط کافی نیست. بررسی دقیق‌تر سرمایه اجتماعی، ما را به این مطلب می‌رساند که بدون وجود آن، هیچ اجتماعی به هیچ سرمایه‌ای نمی‌رسد. سرمایه اجتماعی، ثروت و دارایی نهفته‌ای است که از آمادگی روحی- روانی افراد یک جامعه برای صرفنظر کردن از منافع شخصی و درگیر شدن در عمل جمعی پدید می‌آید. سرمایه اجتماعی شکلی از سرمایه است که به صورت بالقوه در تمامی جوامع انسانی وجود دارد و برای شکوفا شدن و به فعلیت در آمدن، نیاز به گرد آمدن عواملی چند و تحقق شرایطی ویژه دارد که به ندرت و دشواری فراهم می‌آید. لیکن چنانچه در هنگامه فوران، به موقع مورد شناسایی و امعان نظر قرار گیرد و به درستی هدایت شود، قادر خواهد بود موجبات تحولی شگرف و یک توسعه‌ی کیفی را پدید آورد.

سرمایه اجتماعی در حقیقت به آرمان‌های مشترک، وفاق و انسجام اجتماعی، انگیزه‌های قوی برای پیشرفت، کسب افتخارات فزاینده، اعتماد، صداقت و احترام متقابل افراد جامعه نسبت به همدیگر، رعایت ارزش‌ها و هنجارها و اصول اخلاقی و پرهیز از هر گونه تظاهر و ریا در کنش‌های اجتماعی به منظور کمک به پویایی جامعه و... اطلاق می‌گردد (کتابی و دیگران، ۱۳۸۳: ۱۸۹). سرمایه اجتماعی یکی از عوامل بالقوه و مهمی است که در هر جامعه، موجبات توسعه اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی را فراهم می‌آورد. و تمام الزاماتی را که برای توسعه ضرورت دارند در خود جای می‌دهد. پرداختن به مسائل نظری و اجرایی سرمایه اجتماعی و نیز تبیین الزامات نهفته در آن، برای توسعه اساسی است. سرمایه اجتماعی را باید یکی از مشخصه‌های عمده برای دستیابی به توسعه تلقی کرد زیرا امروزه در مباحث نظری، میزان و نحوه‌ی تعاملات اجتماعی کنش‌گران، سرمایه اجتماعی به شمار می‌آید و یکی از مهمترین موضوعات مورد بررسی جامعه‌شناسان است. امروزه سرمایه اجتماعی، نقشی بسیار مهم‌تر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام‌بخش میان انسان‌ها و سازمان‌ها می‌باشد. در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثر بخشی خود را از دست می‌دهند و پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شود (Putnam, 2000). سرمایه اجتماعی به طور ثابت و مؤثری با بسیاری از شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی از قبیل سطح تعلیم و تربیت، شاخص توسعه انسانی، برنامه توسعه سازمان ملل متحد (شامل طول عمر، آموزش و پرورش، درآمد سرانه، تولید ناخالص داخلی) و تراکم توزیع دستیابی به رسانه‌های جمعی، همراه می‌باشد (پورموسوی، ۱۳۸۱: ۱۷۷). همچنین در کلی‌ترین سطح، سرمایه اجتماعی، ویژگی‌هایی از یک جامعه یا گروه اجتماعی است که ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات متقابل یا مسائل عمومی را افزایش می‌دهد (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۱۰). سرمایه اجتماعی شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی است که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود. هنجارهای تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی می‌توانند از هنجار روابط متقابل دو دوست گرفته تا آموزه‌های پیچیده‌ای را در برگیرند (همان: ۱۷۰). همچنین سرمایه اجتماعی منبع مهمی برای افراد است و می‌تواند تأثیری عظیم بر قابلیت عملکرد آن‌ها و کیفیتی که برای زندگی تصور می‌کنند و برداشتی که از آن دارند بگذارد (همان: ۸۶). به طوری که، سرمایه اجتماعی به زندگی فرد، معنی و مفهوم می‌بخشد و زندگی را ساده‌تر و لذت‌بخش‌تر می‌سازد. سرمایه اجتماعی شامل جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی از قبیل